

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Проаналізовано кадрову ситуацію в Україні та професійні нахили учнів основної школи. Визначено місце планоїрної, систематичної професійної орієнтації учнів в процесі адекватного професійного вибору.

Ключові слова: *кадрова політика, професійна орієнтація учнів основної школи, професійні нахили, професії матеріального виробництва.*

Актуальність проблеми дослідження. Сучасний соціально-економічний та політичний стан України потребує значних змін у системі підготовки та використання трудових ресурсів у країні. Посилення конкуренції та процесів глобалізації у світовому економічному просторі ще більше загострює проблему формування, відтворення та використання трудового потенціалу. Як свідчать результати дослідження Світового банку, проведені в 192 країнах, саме трудовий потенціал складає 64 відсотки загального багатства країн. Не підлягає сумніву теза, що ефективність та рівень трудового потенціалу суспільства визначається характером формування та реалізації здатності до праці кожної особи і значною мірою залежить від професійного вибору та успішності здобуття або зміни професії. Таким чином, постає завдання у створенні таких умов, які б забезпечили максимально можливий для даного рівня розвитку суспільства професійний рівень населення. Однією із самих визначальних умов, на наш погляд, повинно бути створення дієвої системи професійної орієнтації населення, яка б сприяла професійному самовизначенню кожної особи та реалізації здатності її до праці в тій чи іншій сфері. Першим етапом такої системи повинна стати основна школа. Саме після її закінчення кожний випускник зустрічається із досить серйозною життєвою проблемою: що робити далі? Варіантів вибору може бути в принципі два:

1) навчатись далі у старшій школі з метою отримання середньої освіти; 2) навчатись далі в системі професійно-технічної освіти з метою отримання професії. При виборі першого варіанту учень повинен вибрати профіль навчання, що в принципі передбачає первинну орієнтацію на певний тип професій.

Якщо вибирається другий варіант, то з точки зору випускника, постає завдання вирішити дві проблеми: вибір професії та навчального закладу, де б можна отримати дану професію. Крім вказаних проблем існують ще три не менш важливі, які часто не беруться до уваги випускниками: 1) наскільки потрібна обрана професія суспільству в даний час, тобто чи існує соціальне замовлення на спеціалістів даного напрямку; 2) наскільки психофізіологічні якості випускника адекватні вимогам професії; 3) наскільки рівень його підготовки відповідає вимогам певного навчального закладу. Не викликає сумніву той факт, що вибір професії буде більш обґрунтований у тому випадку, коли учень буде мати максимально можливу інформацію про обрану ним професію, потреби суспільства у спеціалістах даної кваліфікації, психофізіологічні вимоги професії до людини, наявність навчальних закладів та вимоги їх до абітурієнтів, а потім і студентів у процесі навчання і т.д. Іншими словами, першою умовою адекватного вибору професії є професійна інформація учнів основної школи. Саме професійна інформація покликана ознайомити старшокласників із сучасними видами виробництва, станом ринку праці, потребами господарського комплексу в кваліфікованих кадрах, змістом і перспективами розвитку ринку професій, формами і умовами їх освоєння, вимогами, що пред'являються професіями до людини, можливостями професійно-кваліфікованого зростання в процесі трудової діяльності.

Метою дослідження є визначення: 1) кореляції професійних нахилів учнів основної школи і потреб ринку; 2) умов, які б сприяли професійній інформації учнів основної школи.

Виклад матеріалу. Для реалізації мети дослідження були поставлені наступні завдання:

1. Проаналізувати потреби ринку праці у спеціалістах певних професій.
2. Визначити професійні нахили учнів основної школи.
3. Визначити умови, які б сприяли професійній інформації учнів основної школи.

Слід зазначити, що у всій профорієнтаційній роботі за базовий фактор ми приймаємо саме потреби ринку, оскільки саме ринок є замовником не тільки кількості, а й якості трудового потенціалу.

Ми провели аналіз статистичної інформації Державного центру зайнятості за півтора року: станом на 1 лютого 2010 року [2] та станом на 1 жовтня 2011 року [3]. Порівняльні статистичні дані приведені в таблиці 1.

Ми привели дані за один рік і вісім місяців з однією метою: визначити як загальну динаміку трудових ресурсів на ринку праці, так і по відповідних позиціях (жінки, чоловіки, молодь, тип вакансій і т.п.). На перший погляд позитивна динаміка очевидна: 1) кількість незайнятих громадян, то перебувають на обліку у центрах зайнятості скоротилась з 545,6 до 420,0 тис. осіб, тобто на 23%;

2) кількість вакансій у базі даних Державного центру зайнятості зросла з 65,4 до 87,3 тис. осіб, тобто на 33,5%. Приведені дані говорять про зростання економічного потенціалу держави. Однак необхідно проаналізувати, спеціалісти якої сфери діяльності необхідні сьогодні. Так, за вказаний період попит на спеціалістів робітничих професій зріс з 27,6 до 44,6 тис. осіб, тобто на 61,5%, потреба у службовцях

зросла з 28,0 до 29,4 тис. осіб, тобто на 5%, вага професій, що не потребують спеціальної підготовки зросла на 35,7%, тобто з 9,8 до 13,3 тис. осіб. В той же час не може не насторожувати той факт, що частка молоді від усіх зареєстрованих у центрах зайнятості України 1 лютого 2010 року складала 39%, а 1 жовтня 2011 року — 42%.

Таблиця 1

	1 лютого 2010 року	1 жовтня 2011 року
Кількість незайнятих громадян, що перебувають на обліку у центрах зайнятості (тис. осіб):	545,6	420,0
з них жінки (тис. осіб)	287,1	246,5
з них чоловіки (тис. осіб)	258,5	173,5
молодь (тис. осіб)	213,6	176,8
вивільнені працівники (тис. осіб)	59,3	31,8
особи, які не здатні на рівних конкурувати на ринку праці (тис. осіб)	102,3	97,8
Статус безробітного мали (тис. осіб)	526,7	404,5
з них жителі міст (тис. осіб)	310,8	251,9
з них жителі сільської місцевості (тис. осіб)	215,9	152,6
Кількість вакансій у базі даних Державного центру зайнятості:	65,4	87,3
з них вакансії робітників (тис. осіб)	27,6	44,6
з них вакансії, які не потребують спеціальної підготовки (тис. осіб)	28,0	29,4

Проведений порівняльний аналіз переконливо свідчить - у державі активно почало розвиватись матеріальне виробництво, що вимагає спеціалістів робітничих професій. Це підтверджує і перелік професій, на які сьогодні є попит: слюсар, токарь, електрогазоварник, водій, кухар, продавець та інші робочі професії. Серед службовців є потреба в економістах, лікарях, бухгалтерях, юристах з відповідним досвідом роботи та високим рівнем кваліфікації [2, 3].

Як бачимо, наявна значна диспропорція між потребами ринку праці у спеціалістах робітничих професій і надлишком спеціалістів інших професій.

Тому виникає нагальна необхідність у збільшенні студентів, а потім і випускників, які проходять підготовку в системі професійно-технічної освіти адекватно потребам матеріального виробництва, оскільки саме випускник професійно-технічного навчального закладу отримує освітньо-кваліфікаційний рівень "кваліфікований робітник" з набутої професії відповідного розряду (категорії).

Першим кроком до розв'язку даної проблеми, на наш погляд, є активізація системи професійної орієнтації учнів основної школи з тим, щоб в процесі даної роботи створити позитивний імідж робітничої професії, а потім потребу і переконання отримати саме її.

На протязі 2009 - 2011 років, проводились дослідження на базі загальноосвітніх шкіл м. Чернігові метою яких було визначення професійних нахилів старшокласників. Респондентами даного досліджень були випускники основної школи (біля 300 осіб).

На початку експерименту з учнями проводились бесіди, на яких пояснювалось, що після закінчення основної школи перед учнем існує два шляхи. Перший - піти зі школи і продовжити навчання у вищому закладі освіти першого чи другого рівня акредитації: училищі, технікумі, коледжі та інших привітряних до них. Другий - продовжити навчання у старшій школі. Вибираючи перший шлях, учень повинен визначитись із професією та навчальним закладом, де він цю професію здобуватиме переходячи до старшої школи учень теж постає перед вибором: який профіль навчання вибрав. Питання це надзвичайно важливе, оскільки учень практично вибирає напрямок своєї майбутньої професійної діяльності.

Першим питанням, на яке повинні були відповісти учні було: "У майбутньому я планую навчатись". Результати відповідей приведені у таблиці 2.

Таблиця 2

№	Тип навчального закладу	Відсоток бажаючих
1	професійно-технічне училище	11
2	технікум	14
3	коледж	8
4	старша школа (10-11 клас)	57
5	не визначились з вибором	10

Розподіл учнів за профілем навчання у старшій школі виглядає наступним чином: суспіль.-: гуманітарний - 25%, природничо-математичний - 12%, технологічний - 4%, філологічний - * спортивний 4%, не визначились - 41%.

Як бачимо, бажаючих навчатись у професійно-технічних закладах освіти небагато, так само >< тих, хто вибрав технологічний профіль. В той же час кожний десятий не визначився із місцем св.-: майбутнього навчання, а 41% учнів не змогли назвати профіль.

Не акцентуючи увагу, яку саме професію вибрав учень, ми спробували опосередкованим шляхом визначити, наскільки упевнений учень у своєму виборі. На питання "Оцініть за п'ятибальною шкалою впевненість у правильності вибору професії" відповідали учні, які визначились із профілем класу, в якому продовжать навчання, та напрямком підготовки поза старшою школою. Дані опитування приведені у таблиці 3.

Таблиця 3

№	Критерій визначення	Відсоток
1	Остаточо визначився	24
2	Скоріше визначився, ніж не визначився	32
3	Визначився, у принципі	24
4	Скоріше не визначився, ніж визначився	9
5	Не визначився зовсім	11

Як бачимо із результатів, 56% учнів вважають свій вибір остаточним і обґрунтованим. Враховуючи, що дослідження проводилось у квітні - на початку травня кількість учнів, які самовизначились відносно своєї майбутньої навчальної діяльності невисока.

Ми також вияснили, хто впливав на учнів у процесі вибору свого подальшого шляху. Результати наступні: самостійний вибір - **72%**; батьки - **17%**; школа - 8%; родичі - 6%; друзі - 4%; інші причини - 3%. Частина учнів вказала по два фактори впливу. Слід звернути увагу на високий відсоток учнів, які прийняли самостійно рішення та досить низьку роль у цьому школи.

Ми вирішили перевірити: наскільки обґрунтовано учні прийняли своє рішення. Для цього учням було запропоновано міні-твір на тему: "Моя майбутня професія". Переважна більшість учнів окреслила умови праці, основні елементи професійної діяльності описово, що говорить про низький рівень професійної інформації і як наслідок, - необґрунтований вибір професії. При цьому учню необхідно було вказати основне джерело інформації про дану професію. Більше половини учнів за основне джерело інформації мають друзів та батьків, третина - засоби масової інформації і тільки біля п'яти відсотків звертаються по допомогу до вчителів, тому складно говорити про об'єктивність такої інформації.

Згідно Концепції державної системи професійної орієнтації населення, перше місце за чергою проведення посідає професійна інформація, що надає документовані або публічно оголошені відомості про трудову діяльність та її роль в професійному самовизначенні особи, інформація про стан, потребу і динаміку ринку праці, зміст та перспективи розвитку сучасних професій і вимоги до особи та ін [1]. Висновок. Проведене дослідження свідчить про наступне:

1) Наявний реальний дисбаланс між потребами ринку праці у професіях матеріального виробництва і професійними нахилами учнів основної школи.

2) У сучасній школі в силу ряду причин практично відсутня систематична, планомірна профорієнтаційна робота з учнями основної школи, або вона переведена в розряд другорядних. В результаті цього значна частина учнів вибирає професію випадково, не маючи повної уяви про майбутню професійну діяльність. При виборі часто орієнтуються на так звані "модні" професії, абсолютно не враховуючи кадрові потреби сьогодення. Змінити відношення старшокласників до професій матеріального виробництва може впровадження в школу науково обґрунтованої системи професійної орієнтації учнів.

3) Однією з основних причин зниження престижу професій матеріального виробництва є суцєве зменшення у загальноосвітніх школах уроків трудового навчання. В результаті цього учні не отримують загальноотрудові уміння та навички професій робітничого напрямку, знижується рівень технічного мислення, а відповідно і інтересу до техніки та сучасного виробництва.

Використані джерела

1. Концепція державної системи професійної орієнтації населення [Електронний ресурс] / Нормативний документ Кабінету Міністрів України / Режим доступу:
2. Офіційний сайт державної служби зайнятості України. [Електронний ресурс] Режим доступу.
3. Офіційний сайт державної служби зайнятості України. [Електронний ресурс] Режим доступу.

Khovrych N.

ON SOME ASPECTS OF VOCATIONAL ORIENTATION OF MIDDLE SCHOOL PUPILS

In the article the personnel state in Ukraine and professional inclinations of middle school pupils are considered. The role of systematic vocational orientation of pupils in the process of adequate professional choice is defined.

Keywords: skilled policy, vocational orientation, professional inclinations, professions of material production.

Стаття надійшла до редакції 19.10.11